

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

Generační konflikty u Karla Václava Raise

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Petra Krejčová

Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Viktor VIKTORA, CSc.

Plzeň, 2013

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 30. června 2013

.....
vlastnoruční podpis

Chtěla bych tímto poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce panu prof. PhDr. Viktoru Viktorovi, CSc. za jeho podporu, cenné rady a čas, který mně a mé práci věnoval.

Obsah

OBSAH.....	1
1 ÚVOD	2
2 RAISOVO POJETÍ VESNICE (SPOLEČENSKÉ, SOCIÁLNÍ A RODINNÉ VZTAHY).4	
2.1 KAREL VÁCLAV RAIS A VESNICKÁ POVÍDKA.....	4
2.2 SPOLEČENSKÉ, SOCIÁLNÍ A RODINNÉ VZTAHY V RAISOVĚ DÍLE	6
3 SOCIÁLNÍ PODSTATA KONFLIKTŮ	8
4 CHARAKTEROVÁ PODSTATA KONFLIKTŮ	17
4.1 POSTAVY S Kladným CHARAKTEREM	18
4.2 POSTAVY SE ZÁporným CHARAKTEREM	21
5 ŘEŠENÍ KONFLIKTŮ.....	25
6 ZÁVĚR.....	30
7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	31
8 RESUMÉ	33

1 Úvod

Záměr bakalářské práce je analyzovat generační konflikty ve vybraných povídkách Karla Václava Raise. Za primární prameny jsou považovány mnou zvolené Raisovy povídky s venkovskou tematikou. Na jejich základě budu rozebírat společenské problémy venkova v druhé polovině devatenáctého století a z nich vyplývající generační (rodiče a děti) a rodinné (sourozenci, manželé) konflikty.

Raisova literární tvorba vrcholného období zahrnuje povídky a romány s venkovskou tematikou. Prózy jsou svědectvím o těžkém životě venkovského lidu v Podkrkonoší a na Českomoravské vysočině v druhé polovině devatenáctého století. Karel Václav Rais si kladl stejný cíl jako ostatní kritičtí realisté. Jejich záměrem bylo zachytit v uměleckém obraze současný stav vesnice, městeček i měst, život tamějších obyvatel a především procesy, které v nich probíhaly za rychlého růstu průmyslu.

V bakalářské práci se budu věnovat povídkám, které nejvíce vystihují problematiku generačních a rodinných konfliktů na venkově. Jedná se o cykly povídek Výminkáři, Rodiče a děti, Horské kořeny, Potměchuť, Mezi lidmi a trojdílnou črtu Z vlasařských pamětí. Cyklus povídek Výminkáři zobrazuje generační konflikty na venkově. Z tohoto souboru se zaměřím na všech pět povídek (V boudě, Matka a děti, Konec života, Do Prahy na pouť, Po letech doma). Ze souboru Rodiče a děti budu věnovat pozornost povídkám V tiché chalupě a Pes a ze souboru Horské kořeny povídkám Pro číslo a Výprava z hor. Lidé, jejichž povahy jsou determinovány nějakou vášní, která předurčuje zkázu v rodině, budou představeni v cyklu povídek Potměchuť. Zde jsem se zaměřila na povídky Sekáči, Zlý člověk a Špáta. Z cyklu próz Mezi lidmi bude zmíněna povídka „Přišlo psaní“. Črta Z vlasařských pamětí obsahuje tři příběhy. Považuji za důležité zmínit všechny tři prózy.

Jelikož byl sám Karel Václav Rais rodem venkovan, byli mu blízcí prostí lidé z vesnic. Znal je velice dobře, a tak ve své tvorbě vycházel výhradně z vlastních prožitých, odpozorovaných a věrohodně vyprávěných skutečností. Ve vrcholném období své literární produkce psal díla s venkovskou tematikou. Nejvíce mu byla vlastní vesnická povídka.

Na problematiku vesnické látky se zaměřím v první kapitole bakalářské práce. Dále se zde pokusím vykreslit Raisovo pojetí vesnice a s ním Raisův vztah k tradici i svár s ní, který vyjádřil ve dvou svých povídkách V boudě a Matka a děti. V první části

této práce budou dále charakterizovány společenské, sociální a rodinné vztahy v Raisových povídkách.

Následující kapitola se zabývá konflikty, které mají sociální podstatu. Pro lepší znázornění tehdejší situace se v této části objevují citované ukázky z povídek. Generační a rodinné konflikty, které jsou v bakalářské práci řešeny, nemají pouze příčinu sociální. Konflikty způsobené pokřivenými charaktery lidí budou rozebrány v kapitole třetí. I zde se setkáme s citovanými ukázkami z povídek.

Protože po rozporech většinou následuje nějaké řešení, považuji tedy za důležité, věnovat se v poslední kapitole bakalářské práce konfliktům a jejich řešení.

V závěru práce se pokusím vyjádřit svůj názor na tuto problematiku.

2 Raisovo pojetí vesnice (společenské, sociální a rodinné vztahy)

2.1 Karel Václav Rais a vesnická povídka

Karel Václav Rais se řadí svým dílem mezi přední představitele kritického realismu a tvůrce vesnických povídek a románů druhé poloviny devatenáctého a první poloviny dvacátého století.

Vesnická povídka zaujala své místo v druhé polovině devatenáctého století. Pro tento literární žánr byl charakteristický popis krajiny, způsobu života lidí a sociálních problémů typických pro daný region. *„Vesnická látka se jevila jako vhodná k vykreslení lidské existence žité v souladu s přírodou i s lidmi. Byla vhodná k tomu, aby se do ní promítal ideál jiného člověka a jiných společenských vztahů, než byly ty, které charakterizovaly rozvoj buržoazní společnosti a civilizace koncentrované ve městě, a aby tento ideál budil dojem konkrétní, skutečné, a tedy i napodobitelné životní praxe.“¹* *„Hromadný zájem o vesnický život mezi realistickými prozaiky od let osmdesátých nebyl dán jen původem autorů nebo jednoznačnou společenskou objednávkou. Soudívá se, že si mnozí stoupenci realistické metody v závěru století, rodem venkované, volili látku jaksi bezděčně zažitou a odpozorovanou, aby dosvědčili rozklad tradičních hodnot na vesnici pod tlakem kapitalistických vztahů.“²*

S takto zažitými a odpozorovanými skutečnostmi pracoval i Karel Václav Rais. Vycházel především z osobní a důvěrné znalosti prostředí, znalosti způsobu myšlení venkovských lidí, jejich charakterů, jejich životních hodnot, celkového způsobu života včetně obvyklého oblečení a zařízení domků, chalup i výměnků. Rais chtěl prostřednictvím vesnické povídky víc než dojímat. Chtěl svou čtenářskou obec nabádat k uvažování, chtěl je varovat, *„a to všechno střídme voleným slovem a objektivním obrazem.“³*

V povídkovém souboru nazvaném *Výminkáři* Rais záměrně postavil do čela cyklu dvě prózy, kterými vyjádřil *„svůj vztah k tradici i svár s ní.“⁴* *„Vypravěč v nich chová se jako člověk rozpomínající se na situace, jichž byl svědkem v dětství (V boudě), a*

¹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Vesnická povídka a K. V. Rais*. In: RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha: Odeon, 1976, s. 7.

² Tamtéž, s. 9.

³ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Vesnická povídka a K. V. Rais*. In: RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha: Odeon, 1976, s. 15.

⁴ Tamtéž, s. 13.

pak jako mladý učitel ,v malém městě nad křepkou ještě Chrudimkou‘ (Matka a děti). Hlavně v textu druhém je vypravěč důvěrníkem venkovanů, jejich bedlivým pozorovatelem a citově zúčastněným komentátorem.“⁵ V těchto dvou prózách je pozice vypravěče osobní, vystupuje jako zúčastněný pozorovatel a jako konkrétní postava.

Vyprávění v první výše uvedené povídce „V boudě“ z cyklu povídek *Výminkáři* je vedeno v ich formě, tedy přímým účastníkem děje, desetiletým chlapcem jako jeho vlastní zážitek při hlídání úrody brambor. Úrodu hlídal v boudě na mezi u bramborového pole ještě se svým starším kamarádem. Povídka vypráví o starém mlynáři, později výměnkáři, kterému se říkalo „Dančák“. Byla to přezdívka lidí z Krkonoš, kteří hovořili krkonošským nářečím. Hospodařil na svém mlýně dlouhá léta jako „pan otec“. Měl dceru Filipku a syna Tonda, který však byl mentálně postižený. Svou nehezkou dceru Filipku provdal a postoupil jí celý mlýn na úkor postiženého syna. Svého zete si zprvu chválil, ale osudný večer byli chlapci, kteří hlídali v boudě úrodu brambor svědky velkého křiku. Nový mlynář vyhnal svého tchána i s postiženým synem Tondou ze mlýna. Na prosby své ženy Filipky odpovídá slovy: „*At táhnou oba – jen krev mi upíjeli*“⁶. Zoufalý starý mlynář ležel dlouho v příkopě a syn Tonda vedle něho. Ráno pak našli lidé mlynáře na kolejích dráhy s rozdrčenou hlavou. Tonda zmizel. Nedlouho potom mlýn vyhořel.

I druhá výše uvedená próza „Matka a děti“ ze stejného cyklu povídek je autentickým zážitkem našeho spisovatele z doby, kdy přichází jako učitel do malého města nad řekou Chrudimkou. Většina venkovských lidí měla v té době velké potíže se psaním, tedy i se psaním dopisů. Přicházeli proto většinou ke kantorům nebo farářům s prosbou o sepsání dopisů nebo úředních listin. Také stařenka Pařízková, výměnkářka, dochází za učitelem (naším spisovatelem), aby jí napsal dopisy pro děti, které jsou daleko ve světě. Pro svou chudobu je nemůže nikdy navštívit. Svou prosbu uvádí slovy, jež ihned a bezprostředně vystihují její charakter, mateřskou lásku a stesk po dětech. Zároveň přinášejí vysvětlení, proč nechce, aby o dopisech někdo věděl, a veškerou důvěru vkládá v učitele. Tím důvodem je muž stařenky, podle mínění vesnice „divný kruťák“. Mnoho s ním zkusila. Vůči svým synům se zatvrdil jen proto, že se oženili s chudými dívkami, jež neměly žádné věno. Jejich matka je však

⁵ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Vesnická povídka a K. V. Rais*. In: RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha: Odeon, 1976, s. 13.

⁶ RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 21.

nadále miluje, ráda by jim pomohla, ale chudoba jí to nedovolí. Posílá jim jen slívy nebo košili ze lnu, které dostala za práci na cizím. Stále se jen dřela, ale peníze poslat nemohla. Velmi ji také trápila nevraživost mezi sourozenci, kteří vyčítali rodičům, že nejstarší dostal nejvíce. Zvláště dojemný je závěr této povídky, kdy nejmladší syn při pohřbu svého otce vidí bílý uzlíček a hrobník mu sdělí, že v uzlíčku jsou kosti jeho maminky. „*Vaše maminka – hromádka kostí – Ale kde je ta láska veliká, jasná, vroucí, nekonečná --?*“⁷ Na pohřeb maminky nepřišel nikdo z dětí, na otcův pohřeb přijeli všichni, zřejmě v očekávání dědictví. „*Přec jen, přec jen to je srdce ku podivu - matka výborně dobrá, ale ty děti, víme, za mnoho nestojí, snad za nic.*“⁸ Tak mýnil prostý krejčí Strnádek.

2.2 Společenské, sociální a rodinné vztahy v Raisově díle

Společenské a sociální vztahy, které se promítají v Raisových povídkách, musíme hledat v kontextu doby, ve všeobecných zvyklostech, ve způsobu života lidí na venkově a v tehdejší řešení dožívání starých lidí. Rodinné vztahy (rodiče a děti, sourozenci) pak jsou spíše závislé na charakteru aktérů, i když do nich bezprostředně zasahují společenské a sociální poměry.

Abychom mohli dále pracovat s pojmem „sociální neboli společenský vztah“, je nutné si ho definovat. Sociálním (společenským) vztahem rozumíme proces, ve kterém dochází k působení jedince nebo skupiny na jiného jedince nebo skupinu ve společnosti. Nejvýznamnější sociální skupinou, která formuje člověka již od raného dětství, je rodina. Za první sociální vztah v životě tak můžeme považovat vztah matky a dítěte. Zjednodušeně můžeme mluvit o sociálním vztahu jako o jakémkoliv setkání lidí, které vyvolává pochopitelnou reakci, a to buď spolupráci, nebo konflikt.

„Raisovo dílo vyrůstá ze situace let osmdesátých a devadesátých. Je to doba, která je významným předělem českého života hospodářského a společenského a předělem ve vývoji literatury. Ta část literatury, v níž se začaly uplatňovat vlivy úpadkového buržoazního myšlení, rodícího se z pokročilého stadia kapitalismu, se od lidu odkláněla. Spisovatelé, kteří vytvářeli své dílo v duchu demokratických tradic, a proto se lidu

⁷ RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 19.

⁸ Tamtéž, s. 17 s.

neodcizili, stávali se jeho mluvčími.“⁹ Raisova tvorba sloužila lidovému boji „za národní a sociální osvobození.“¹⁰ Jeho povídky jsou svědectvím o těžkém životě na vesnici v druhé polovině devatenáctého století. Rais v nich vystupuje „na obranu prostého venkovského člověka.“¹¹

V důsledku přeměny společnosti ve společnost kapitalistickou dochází k proměně sociální struktury a mentality obyvatel společnosti. Kapitalistický způsob života surově měnil doposud tradiční venkov. Rais si uvědomoval, jak jsou ničeny vztahy mezi lidmi na venkově vlivem společenských změn. Ve svém díle se snažil popsat sociální problémy v krajinách, které mu byly nejbližší, snažil se zachytit generační problémy, lidi toužící po majetku a po panském životě, a naopak lidi mravních kvalit. „Sociální problémy – ve Výminkářích především problém rodičů a dětí – viděl z hlediska mravního.“¹² „V pozdějších dílech docházel Rais k poznání, že vesnické problémy jsou otázky sociální, k chápání blízkému marxistickému pojetí však nedospěl.“¹³

Nejtragičtěji se honba za penězi a majetkem na venkově na konci devatenáctého století odráží v rodinných vztazích. Hon za lepším životem ničí vztahy lásky a úcty mezi lidmi, kteří by si měli být nejbližší. Dobrým příkladem toho je povídka „Po letech doma“ z cyklu Výminkáři.

V této próze je dobře patrný rozpad rodinných vztahů s přihlédnutím ke konfliktnímu poměru vesničanů vůči městu. Setkáváme se zde s bezcitností jednoho bratra k druhému, kterou nezastaví ani těžká nemoc a posléze ani smrt. Příčinou je až nepochopitelná závist a zášť jednoho bratra vůči druhému. Jeden syn sice zdědil statek, ale druhý vystudoval a pracoval v Praze v kanceláři. Zkreslená představa o mnohem snazším a lepším životě ve městě vedla mnohdy až k nenávisti vesničanů vůči městským lidem. Bývala také spojena s nedůvěrou a někdy i se špatnými zkušenostmi vesnických lidí. Bylo pro ně nepochopitelné, že zatímco oni pracují v potu tváře na polích, Pražáci si užívají venkova, venkovského vzduchu, procházejí se

⁹ MACHYTKA, Jaroslav. *Výminkáři – obrazy ze života někdejší vesnice*. In: RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha. Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 142.

¹⁰ MACHYTKA, Jaroslav. *Výminkáři – obrazy ze života někdejší vesnice*. In: RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha. Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 143.

¹¹ Tamtéž, s. 143.

¹² Tamtéž, s. 143.

¹³ Tamtéž, s. 143.

a nedělají nic. Je zde popisována doba, kdy začínalo být velkou módou jezdit z měst, především z Prahy, na prázdniny a letní byty na venkov. Málo venkovanů si uvědomovalo, že mají z městských lidí také prospěch a odbytu pro své produkty. Špatný charakter syna – hospodáře – je ještě podpořen jeho ženou, která závidí druhému synovi Petrovi téměř vše, od městského oblečení jeho ženy až po těžce vydělané peníze. K tomu se přidává špatný vztah k rodičům, kterým není dopřán ani výměnek a trochu té obživy, kterou si staří obstarávají sami, a kteří dokonce na statku zadarmo vypomáhají. Oba žárlí na starost starých rodičů o nemocného syna i na to, že jsou ochotni si ho vzít k sobě do výměnku a starat se o něj. Zatvrzelost, nenávist a lakota se nezastaví ani před umírajícím, který marně čeká, že ho bratr navštíví. Nedovolí to ani svým dětem. Na dopis umírajícího odpovídá: *„Co pořád dolézají! Ať se každý stará sám o sebe! Jaképak rád – nerad, já nemám žádného rád a taky o to nestojím!“*¹⁴ Když syn Petr zemřel, starý otec odsoudil svého druhého syna slovy: *„Petr právě skončil – tůkal na tebe, ale tys nepřišel. Máš na něm hřích smrtelný!“*¹⁵

Kromě konfliktu, nepochopení a utkvělých mylných představ jednoho bratra v poměrně úzké rodině vidíme i lásku a pocit zodpovědnosti rodičů vůči svému dítěti a snahu mu pomoci. Charakter syna, který zdědil statek, je natolik špatný a zatvrzelý, že není nejmenší naděje na smír, a konflikty jsou tak v podstatě neřešitelné i pro staré rodiče. Bezmezná touha po majetku ubíjí vše dobré a ničí vztahy lásky v rodině.

3 Sociální podstata konfliktů

Na venkově v druhé polovině devatenáctého století nacházíme nesmírnou bídu a zlo mezi lidmi. Za chudobou lidí a jejich podrážděností stojí malozemědělské soukromé hospodaření. Jedná se o dobu, kdy české země přecházely do doby pokročilého kapitalismu a česká vesnice se s tím musela nekompromisně vyrovnávat. Kapitalismus se na venkově projevil zostřením společenských protikladů a zchudnutím většiny obyvatel. Zemědělci, čeledíní a podruzi se řadili k nejchudším vrstvám obyvatelstva. Nebylo tomu jinak i s drobnými a středními rolníky, kteří také chudli, jelikož svými jednoduchými výrobními prostředky nestačili konkurovat velkostatkům, které již pracovaly s progresivní zemědělskou technikou. Dlouhotrvající světová zemědělská krize měla pochopitelně dopad i na život na

¹⁴ RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 146.

¹⁵ Tamtéž, s. 149.

českém venkově. Drobné hospodaření na chalupách nedovolovalo možnost slušného živobytí, a hnalo tak lidi do bezohledného boje o existenci.¹⁶

Sociální podstata konfliktů se prolíná téměř všemi povídkami cyklů Výminkáři, Horské Kořeny, Rodiče a děti, Potměchuť. Nejvýrazněji je to poznat v cyklu povídek Výminkáři.

„Peníze, peníze, ozývá se hned v první povídce Matka a děti.“¹⁷ Hrdinka našeho příběhu, výměnkářka Pařízková, se musela jako děvče provdat za nejbohatšího z nápadníků. Život s ním neměla šťastný. Pro své děti by udělala cokoliv. Obětovala pro ně i své zdraví. Nejstarší syn převzal hospodářství. Ostatní děti vyhnaly sociální poměry z vesnice. Otec, manžel výměnkářky Pařízkové, nechce o dětech ani slyšet, jelikož sňatkem nic nezískaly.¹⁸ V povídce je zobrazena bezmezná bída, velmi špatné sociální poměry, zatvrzelost, lakota a bezohlednost vůči rodičům, ale na druhé straně také nezměrná a obětavá mateřská láska.

„Touha po mamonu je příčinou vesnické tragédie v povídce V boudě. I když se o důvodu tragédie přímo nemluví, je zcela jasný. Pro peníze si bere mlynář nehezkou dceru pana otce v starém mlýně, z lakoty jej jako výměnkáře vyhání, pro peníze je přiblý Tonda ošizen o podíl po rodičích.“¹⁹

Ani v povídce „Konec života“ tomu není jinak. Z hamižnosti si Morákovi odvádějí do svého stavení výměnkáře Stříhavku. Doufají v brzkou dědečkovu smrt a získání jeho posledních tří stovek. Ve chvíli, kdy výměnkář Stříhavka pomůže svým majetkem vnučce ke sňatku, výměnkář se stává nepotřebným a Morákovi se ho zbavují.²⁰ Příběh začíná popisem výměnku v chalupě u Tynysů, kde tráví svůj zasloužený odpočinek starý výměnkář Stříhavka. V malém přístavku za síní, ve světničce malé jako dlaň je však spokojen. Je spokojen i s velmi prostou stravou, kterou si vaří a připravuje sám, a především se svou zamilovanou dřevěnou fajfkou (pejpkou). Stříhavka je vdovec, stále veselý „jako růže“, tak mu i lidé říkají. Smutný je jen při vzpomínce na svou nebožku ženu. Plastický popis světničky, samotného

¹⁶ MACHYTKA, Jaroslav. Výminkáři – obrazy ze života někdejší vesnice. In: RAIS, Karel Václav. Výminkáři. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 133.

¹⁷ MACHYTKA, Jaroslav. Výminkáři – obrazy ze života někdejší vesnice. In: RAIS, Karel Václav. Výminkáři. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 133.

¹⁸ Tamtéž, s. 133.

¹⁹ Tamtéž, s. 134.

²⁰ Tamtéž, s. 134.

výměnkáře i jeho denního jídelníčku nám znovu ukazuje prostý život lidí na vsi a špatné sociální postavení nejen výměnkářů. Generační konflikty způsobené sociálními poměry přicházejí v době, kdy zeť Toník přemluví kmotránka Stříhavku k přestěhování do rodiny dcery Málky. Za pěknou řečí a starostí o výměnkáře se však skrývá touha po jeho úsporách a dědictví. V rodině dcery se mu vede špatně, trpí zimou a už ani nemůže kouřit ze své zamilované „pejčky“. Trpělivě vše snáší, ale při pohledu na utrpení své vnučky Báry se proti zeti i své dceři vzbouří. Věnuje jí poslední své úspory, aby se mohla vdát za svého chlapce, se kterým má již dcerku - Stříhavkovu pravnučku. Když zeť Antonín Málek zjistí, že peníze jsou pryč, nastane Stříhavkovi ještě těžší život. Jedinou jeho radostí je pravnučka. Zůstává bez pomoci i v nemoci a jeho bytí u vlastní dcery je více než těžký. V té době se oba, dcera i zeť, snaží, aby si stařečka vzala k sobě jedna ze dvou ostatních dcer. Kmotránek je jim již bez peněz na obtíž. Nakonec si otce odváží dcera Kátla, stará se o něj pečlivě, i když nemá žádné peníze. Je však už pozdě a starý Stříhavka umírá po necelém roce, kdy opustil svůj výměnek. Za zmínku stojí, že svobodná matka Bára není odsuzována vesnicí (jak bývalo zvykem), ale pouze vlastním otcem, který neváhá použít vůči ní za tento prohřešek i drastické tělesné tresty a psychické týrání. K nemanželskému dítěti je hodný jen pradědeček Stříhavka, který si je zároveň vědom, že dítě je nejen hodné, ale i nadané.

Povídka „Do Prahy na pouť“ nás zavádí do vesnice, která není blíže určena. O sociálních podmínkách si můžeme udělat úsudek podle podrobného vylíčení oblečení všech postav a vybavení výměnkářské světničky. Světnice je umístěna v přístavku chalupy. Otvírá se před námi, jako bychom ji viděli na vlastní oči. Je popsán každý kousek nábytku, každý kout, obrázky na stěnách, kamna i postel s kanafasovým pruhovaným povlečením, stůl i židle. Přes prostotu a opotřebování nábytku je zdůrazněna čistota. Ve světničce bydlí vdova výměnkářka Pilařová. Příběh sám o sobě je prostý a také dojemný. Je zde popisován vztah vlastních lakotných dětí k výměnkářce Pilařové, od které se vyžaduje, aby si svůj výměnek ještě odpracovala bez nároků na nějakou odměnu v penězích nebo v naturáliích. A tak vlastní děti odmítnou stařence Pilařové přispět na cestu do Prahy za synem. Naopak jí cestu závidí a nepřejí svému bratrovi a jeho rodině, aby jim babička přivezla na návštěvu alespoň domácí buchtu. Jen dcera dává stařence kuřátko, ovšem za příslib, že u ní bude pracovat. Nebýt starého Lasíka, pošťáka, nebyla by mohla odjet. Půjčil jí

zbývající peníze na cestu, když se zjistilo, že cesta vlakem stojí více peněz. Starý pošťák, také výměnkář, si přivydělával roznášením dopisů a měl ještě horší osud. Jeho syn ho dokonce bil. Při návratu z Prahy nebylo komu půjčené peníze vrátit. Lasík mezitím zemřel, když ztratil svého starého koně Lucku a s novým koněm vjel do strouhy. Zabil se pádem na kámen. Stařenka Pilařová se smutkem a modlitbou odevzdala půjčku jeho dětem.

„Bezohledný vztah k sourozenci v příběhu „Po letech doma“ vyplývá zase jen ze zla peněz. Hospodáři se dívali na sourozence, kteří museli pro nedostatek půdy odejít z vesnice, jako na pány z města. Nenáviděli je, neboť vyplacením podílu po rodičích byl statek ochuzen.“²¹

Z výše uvedených povídek je patrné, že život na vesnici v druhé polovině devatenáctého století představoval doslova boj o holý život. Jedinou možnou obživou lidí bylo drobné hospodářství u chalup, na kterém každodenně ohýbali svá záda znovu a znovu, aby alespoň uspokojili svoje základní životní potřeby.

Hospodářství se předávalo z generace na generaci. Staří hospodáři svěřili živnost do rukou dceři nebo synovi a odešli na zasloužený odpočinek, výměnek. Noví hospodáři se zavázali poskytovat někdejší hospodářům obydlí a obživu. V té době představoval výměnek jediný druh péče o staré lidi. Systém sociálního zabezpečení, který by se o staré lidi postaral, ještě neexistoval. Že byl na výměnku těžký život, dokládají výše uvedené příběhy. Výměnkářka Pařízková z povídky „Matka a děti“ mluví o výměnku takto: *„Ten vejměnek je, dítě, trpká kůrka. Kdybychom si některý den chtěli kapku odpočinout, hned je zle.“²²* Staří hospodáři přenechávali hospodaření vlastním dětem s těžkým srdcem. V povídce V tiché chalupě ze sbírky Rodiče a děti je odchod na výměnek líčen takto: *„Výminkář, oči maje přivřeny, volně rozhlížel se z kouta do kouta. Rozkývav bílou hlavou, zašeptal si: „Tak už je to tady!“ Vyloudav se ze světnice, ve které čtyřicet roků hospodařil, na síni potkal se se ženou. Mlčky vešli do síňky ke sklepu a do výměnku.“²³*

Doba tomu jinak nedovolovala, a výměnek tak byl jediným zařízením, které se postaralo o staré lidi, rodiče mladých hospodářů. Byl také však zdrojem generačních

²¹ MACHYTKA, Jaroslav. *Výminkáři – obrazy ze života někdejší vesnice*. In: RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 134.

²² RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 11.

²³ RAIS, Karel Václav. *Rodiče a děti*. Praha: F. Šimáček, 1893, s. 32.

konfliktů. Jednak proto, že se někdejší hospodáři nechtěli smířit s odchodem na výměnek, a neustále tak chtěli zasahovat do chodu hospodářství, a jednak proto, že noví hospodáři netolerovali rodiče a jejich právo na odpočinek. Vyžadovali, aby si výměnek odpracovali. Odpracování výměnku je dobře patrné ve výše uvedené povídce „*Po letech doma*“ ze souboru *Výminkáři*. V nejhorším případě mladí hospodáři vítali smrt starých rodičů. Odlehčilo se jim, když nemuseli vyplácet výměnek. „*Po celoživotní dřině dohasínají staří rodiče v malých světničkách v bídě. Jejich utrpení zvyšuje starost o děti, které těžce zápasí mimo domov o živobytí.*“²⁴ Příběhy *Výminkářů* však ukazují, že sociální poměry drtily i mladou generaci. „*Dřeli do úpadu, touha po majetku otravovala jejich život, ale výsledky lopocením a hrabivosti nebyly valné a osobní prospěch žádný. Ani hospodářství Morákových ani živnost Militkých nijak nevzkvétá. Lopotou a chamtivostí se Morákovci domohou sice na vesnické poměry slušnějšího majetku, ale způsobem života se ani potom nepřestanou lišit od chudých chalupníků.*“²⁵

„*Mladí byli bezcitní proto, že je k tomu hnal tuhý boj o chléb a o peníze. Staří, kteří měli již život za sebou, se tohoto nelítostně se zostrujícího boje nezúčastňovali, a byli proto už jen jeho obětí.*“²⁶

Z Raisových „*Výminkářů*“ vyplývá to, že nositeli vřelých citů jsou většinou jen staří lidé. Rais je však přesvědčen a přesvědčuje o tom i nás, čtenáře, že i mezi mladými se na venkově najdou dobří lidé.

Ve *Výminkářích* to dosvědčuje na postavě nejmladší dcery výměnkáře Stríhavy. Byla nejmladší z dcer a věna se jí dostalo jen velmi málo. Vdávala se z čisté lásky a starého otce se ujala s láskou a úctou.²⁷

„*Tak, švaříčkové, vidíte,“ na ženské spustil Morák, „jak s tatínkem je, a my to už vydržet nemůžeme, vždyť je tu tatínek pomalu dva měsíce, a tedy bysme vás prosili, abyste si ho zas některá vzala.“ Na nás to, lidičky, žádat nemůžete,“ honem spustila Nanka, „víte, jakou máme sednici, je to jako krcálek, a k tomu hromádka dětí a už to roste a – to by měl dědeček pěknou pohovu!“ Bičičtě se při té řeči díval na ženu a zdálo se, že mu ta její řeč je skoro trochu podivna. „Tatínek pojede se mnou do Borovnice,*

²⁴ MACHYTKA, Jaroslav. *Výminkáři – obrazy ze života někdejší vesnice*. In: RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976, s. 134-135.

²⁵ MACHYTKA, Jaroslav. *Výminkáři – obrazy ze života někdejší vesnice*. In: RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976, s. 134.

²⁶ Tamtéž, s. 134.

²⁷ Tamtéž, s. 137.

nedám ho už nikomu, zůstane u nás a budeme se o něj starat!“ s pece volala Kátla. Jediná myšlenka se po té řeči kmitla hlavami Nančinou, Málčinou a Morákovou: „Ta si jistě myslí, že podědí!“²⁸

Ve Výminkářích, až na světlé výjimky, ztrpčovali život výměnkářům většinou jen mladí lidé. Že tomu tak nebylo vždy, dokládá Raisova povídka „V tiché chalupě“ ze souboru povídek Rodiče a děti.

V povídce „V tiché chalupě“ se setkáváme s příběhem o vině a zaslouženém trestu, který dopadá na výměnkáře, kteří nebyli spokojeni s hodnou, ale chudou snachou, kterou jim do chalupy přivádí syn Toník. Snacha Pavla pocházela z malého domku a přivezla si do nové domácnosti jen trochu nábytku, peřiny a kravku. Byla ale velmi hodná, dlouhou dobu se snažila s výměnkáři vyjít, nosila jim jídlo a všemožně se jim chtěla zavděčit. Nebylo to ale nic platné. Staří na ni byli velmi zlí, neustále se jen zlobili, křičeli a podsouvali jí zlé úmysly. Syn Toník se své ženy zastával, byl s ní šťastný a z toho vyvstávaly další nepříjemnosti a konflikty mezi rodiči a synem. Situace dospěla do neudržitelné situace. Mladá žena již nevydržela všemožné ústrky a odešla zpět domů ke svým rodičům, kde se jí narodil syn, který ale záhy umírá. Toník vyřešil situaci tím, že nabídl své vdané sestře výměnu chalup a Pavla s Toníkem se přestěhovali. Do chalupy Kouteckých se nastěhovala dcera Kačka se svým mužem Kubíkem a třemi dětmi. V tomto okamžiku nastává starým výměnkářům těžký život. Zeť Kubík a jeho žena Kačka si nenechají mluvit do svého hospodářství. Nejsou tak tvární jako Toník s Pavlou. Vzájemné schválnosti vyústí až k soudním sporům o výklad částí smlouveného výměnku. Celkové poměry v rodině jsou velmi špatné a výměnkáři žijí v neustálé nejistotě, strachu a nespokojenosti. Nakonec trpce litují, že syn Toník odešel, rádi by se smířili se svou snachou Pavlou, ale je již pozdě.

V povídce se opět setkáváme se zatvrzelostí, která se nedá zmírnit ani laskavým chováním, úslužností nebo úctou ke starší generaci. Největším prohřeškem nevěsty bývá její chudoba. I přes její dobrosrdečnost, pracovitost, snahu po smíru a ustupování ve sporech se chování k ní nemění. Právě naopak, chudý původ je nevěště neustále připomínán.

²⁸ RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 84.

Trojdielná črta „Z vlasařských pamětí“, kterou si Rais otevřel dveře na pole prozaických povídek, je také hlavně svědectvím o špatných sociálních poměrech v té době. Veliká bída a úporná snaha pomoci dětem vede až k odhodlání prodat i to poslední – vlastní vlasy.

Vlasaři byli podomní obchodníci, kteří navštěvovali vesnice a úspěšně využívali potřeby peněz u lidí, jejichž jedinou zbývající hodnotou byly jejich vlastní vlasy. Ty pak prodávali dále na výrobu paruk a příčesků pro bohaté městské paničky. Trhová Kamenice s okolím bývala v té době střediskem českých vlasářů.

První příběh líčí opilce a lenocha Bartoníčka, který hostil svého kamaráda Morcha v malé hospůdce stojící vedle cesty z Hořovic k Miletínu. Oba se zde náhodně setkávají s vlasářem z Chrudimi. V okamžiku, kdy hostinský odmítne Bartoníčkovu znovu nalít, odvádí vlasáře domů, kde jeho udřená žena Baruška šije. Násilím jí donutí prodat své vlasy za čtyři zlatky a šátek. Zedník Bartoníček i tyto peníze propil. Když se v noci vrátil opilý domů, plakal, že jí nechal ustríhnout ty krásné dlouhé vlasy. Zítra by je prodal ale jistě znovu.

Druhý příběh ukazuje maloměšťáckou rodinu pana oficiála Bílka, která zůstává dlužna za denní dodávku mléka prosté mlékařce Pilařové, ale před společností si hraje na honoraci. Starší dcera Elsinka tyranizuje celou rodinu svou touhou se vdát za každou cenu a matka jí v tom podporuje. Bezohledně vyžaduje stále nové šaty. Proto pak matka prodá vlasy mladší čtrnáctileté dcery Tyldy vlasaři. Pan oficiál Bílek tehdy proplakal celou noc. Elsinka však měla nové šaty z hedvábí.

Ve třetím příběhu stařenka Pacačka, která žije v chudobné světničce a chodí po práci k hospodářům, má jediného syna na studiích v Praze. *„S nebožtíkem tatínkem měli domek, ale synkovi obětovali všecko, i ty kamenné mozoly na dlaních, kterých už žádná práce na světě nedovedla zkrvavěti...“*²⁹ Právě ve chvíli, kdy četla dopis od syna, který byl plný proseb o peníze na poslední zkoušky a nářků, vchází do světnice vlasář. Slyšel prý ve vesnici, že stará Pacačka má nejkrásnější bílé vlasy ve vsi. Po krátkém rozmyšlení Pacačka své vlasy prodává. Povídka končí slovy: *„Dáma, jejíž hlavu zdobí krásný šedý cop s té hlavy české stařeny, může si gratulovati!“*³⁰

²⁹ RAIS, Karel Václav. *Potměchut': Povídky a kresby z Podhoří*. Praha: Česko-slovenská grafická unice a.s., 1939, s. 19.

³⁰ RAIS, Karel Václav. *Potměchut': Povídky a kresby z Podhoří*. Praha: Česko-slovenská grafická unice a.s., 1939, s. 21.

Pod povrchem těchto příběhů jsou opět přítomny špatné sociální poměry v tehdejší společnosti, které vedou k lidskému neštěstí a sebeobětování. Konflikty nejsou tak zřejmé jako v jiných Raisových povídkách. Jsou spíše skryty v duších obětí, ve vnitřním životě postav. Zaznívá v nich žal vyvolaný leností a opilstvím nejbližších „Baruška hlavu majíc v dlaních, seděla skloněna jako ve mdlobách – jen chvilkami zaštkala hlasitě... Barák propil, těžce vydělaný groš propíjí a teď i ty vlasy ... Ty vlasy, které kdysi hladíval a líbával!“³¹, odsouzení pýchy na úkor smutku druhých a nerozumné ustupování matky vůči bezohledné a sobecké dceři. „Téhož dne navečer prošedivělý pan oficiál dlouho plakal... Nevím, co říkala slečna Róza, když za několik dní potom viděla na náměstí pana auskultanta s Elsinkou, jež měla nový živůtek z těžkého sametu. Ten samet byl z nejvzácnějšího hedvábí...“³², a také nekonečná oddanost dětem „Pravda, ona se také sotva třikrát za den nají, ale což stará, prostá osoba – ale on, její dítě jediné, předrahé...“³³.

Velmi podobný námět, jako má výše zmíněná povídka „Po letech doma“, má i povídka ze souboru próz Mezi lidmi „Přišlo psaní“. Opět se vlivem nepříznivé doby pro lidi setkáváme s absencí lidských citů jednoho bratra k druhému. I v této povídce jsou peníze a touha po majetku na prvním místě. V následující ukázce bude zřejmá i stálá a nepochopitelná nenávist vůči městu.

„Také ty jsi mi, drahý bratře, zvláště, sliboval, snad se na to ještě budeš pamatovat. Já vím, že jsi taky bohatství z domova nedostal, že Tě jen přičinění a štěstí přivedlo na tahle místa, ale přeci jen jsi dostal nejvíc. Naše chalupa byla sic prodlužená, ale přeci na ní bylo víc, než co na nás ostatní připadlo. A vy všickni byli jste za nebožky maminky déle doma nežli já nejmladší. Říkali jste mi: Mlč, Lojzíku, mlč, až se oženíš a uděláš se samostatným, já ti taky trochu pomůžu, protože jsi byl nejmladší a skoro pořád mezi cizími lidmi! Jestli jsi teda na to nezapomněl, tuze bych Tě prosil.“³⁴

Bratrovi se vrátila odpověď s ne moc laskavými slovy. „To psaní jsme dostali, ale mohl jsi si uspořít práce. Když jsi se takovou pražskou fiflenou dal omámit, teď si dělej, co chceš. Tatínek je sám rád, že je živ, ale o to ty se nestaráš. Já mám svých starostí až dost,

³¹ Tamtéž, s. 12.

³² RAIS, Karel Václav. *Potměchuť: Povídky a kresby z Podhoří*. Praha: Česko-slovenská grafická unie a.s., 1939. S. 17.

³³ Tamtéž, s. 20.

³⁴ RAIS, Karel Václav. *Mezi lidmi*. Praha: F. Topič, 1898, s. 216-217.

*vždyť máme tři děti. A kdybys mi ještě takové psaní poslal, odpovídat nebudu. Václav Jiříčka.*³⁵

Špatné sociální klima doby ovlivňovalo nejen morální hodnoty lidí, ale i uzavírání sňatků. Většinou si nikdo nenechal utéct naději na lepší život, a tak není divu, že sňatky byly uzavírány z rozumu pro peníze a ne z čisté lásky. Zpravidla se staří rodiče postarali o to, aby se nejstarší syn – budoucí hospodář – oženil s nevěstou, která přinese do chalupy věno. Z toho pak byli vypláceni ostatní sourozenci.

Nejstarší syn, který měl převzít hospodářství, býval od mládí veden a nucen k tomu, aby si vyhlížel takovou budoucí manželku, která přinese do stavení přijatelné věno. Pokud se k nevěstině majetku pojila i láska k ní, bylo vše snadnější. Nejvíce takovými sňatky trpěly ženy. Byly provdány bezohledným rozhodnutím rodičů bez lásky a citu. Tyto ženy byly až za hrob obětavé. Raději trpěly samy, než aby týraly muže a děti a hubily majetek.³⁶

Nesmírně obětavou ženu až za hrob ztělesňuje v povídce „Matka a děti“ výměnkářka Pařízková. Nejprve se obětovala pro rodiče, pak i pro své děti. Hrdinka příběhu tiše trpěla a pokorně vše snášela. *„Ale tu nenadále nejzámožnější z nápadníků – víme, Pařízek – přihlásil se důkladně, a mocně chtěl rozhodné slovo. Inu, tentokráte, jak si můžeme pomyslit, měla nebohá duše zlé chvíle. Vzpírala se, plakal, žalovala, ale stará matka naříkala, že dcera vlastní štěstí zakopává a bídě na stará léta polehčiti nechce; přátelé také domlouvali, ženich hartusil, a vzdálený hoch Baruščin nepsal. Byla svatba, Baruška chudinka k oltáři bleďa jak křída... Pak byla mladou hospodyňkou a hleděla se do nového života vpravit. Honila se proto z práce do práce, jen aby zapoměla.*³⁷

Naopak v povídce „Do konce života“ nebyly dcery kmotránka Stříhavky takovými obětavými ženami, jako byla výměnkářka Pařízková z povídky „Matka a děti“. Nejspíše obě dvě, Málka i Nanka, proti výhodnému sňatku nic nenamítaly a jejich osudu se lehce přizpůsobily. V manželství se staly lakomými, hrabivými a bezcitnými ženami. *„Míval doma tři dcery, Málku, Nanku a Kátli, ale teď jsou dávno provdány; starší dvě se vdaly tuze dobře, třetí chatrněji, protože se pro zlé časy na ni*

³⁵ RAIS, Karel Václav. *Mezi lidmi*. Praha: F. Topič, 1898, s. 245.

³⁶ RAIS, Karel Václav. *Ze vzpomínek IV*. Praha: Unice, 1932, s. 138-139.

³⁷ RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 8.

*tolik nedostalo, za to „si brala“ z čisté lásky.*³⁸ Nejmladší dcera Kátle, která se vdávala z čisté lásky, se jako jediná z dcer postarala o umírajícího tatínka bez úmyslu zbohatnout.

Dcera výměnkáře Stříhavky Kátle je nám svědectvím o tom, že i v tehdejší době se lidé brali z lásky. Ze skutečné lásky si vzala Baruška Vencka z povídky „Sekáči“ ze souboru Potměchuť. Bohužel ani šťastně uzavřené manželství nezaručilo spokojený život. Láska k alkoholu přinesla zkázu v nejužší rodině. *„Před sedmi roky se dva lidé nemohli míti raději, než Vencka s Baruškou. Byl sic už tehdy sekáčem, pocházel z takové rodiny, ale byl dobrák a dost příčinniv, jenom že trochu nestálý. Sotva se však vzali, jako když to na něj hodí! Nejprve si jenom tak někdy v neděli zašel na kuželky, ale již tenkrát málokdy co domů přinesl.“*³⁹

Chudoba a bída lidí v období pokročilého kapitalismu se netýkala nejen nemocných, starých a nečinných, ale i pracujících. Možnosti výdělků nebyly příliš valné, a tak si lidé nenechávali promarnit žádnou šanci, která by slibovala lepší zítřek. Nepříznivé sociální poměry doby je doháněly k uzavírání výhodných sňatků a nepravostem k nejbližším lidem. Snaha uživit sebe a rodinu se měnila v honbu za penězi a majetkem. Vlivem zlých časů se lidé měnili v bezcitné, lakomé, chamtivé a zlé bytosti. Výměnky, podíly z hospodářství a nucení dětí do výhodného svazku, to vše bylo příčinou generačních konfliktů a konfliktů obecně.

Musíme však mít stále na mysli, že za každou zkázu a konflikt v rodině nemohly špatné sociální podmínky doby. Z toho se nám prakticky nabízí filosofická otázka, dokdy za tragédiemi v rodině mohlo sociální klima doby a odkdy za pohromou v sociálních vztazích stál charakter člověka.

4 Charakterová podstata konfliktů

V Raisových povídkách má na utváření charakteru jednotlivých osob vliv nejen prostředí a sociální (společenské) podmínky, ale i vrozené dispozice jedince, které se kloní k dobru nebo zlu.

Karel Václav Rais neskrýval hlubokou lásku a cit *„k prostým vesnickým lidem, k stařenkám a stařečkům, k podruhům a čeledínům, k chalupníkům a k domkařům.*

³⁸ RAIS, Karel Václav. Výminkáři. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 26.

³⁹ RAIS, Karel Václav. *Potměchuť: Povídky a kresby z Podhoří*. Praha: Česko-slovenská grafická unie a.s., 1939, s. 37.

V nich oslavuje nejkrásnější vlastnosti člověka.“⁴⁰ „Na postavách, jejichž charakter není narušen shonem za penězi, ukázal Rais, že vesnický člověk dovedl na žalostné poměry a bezvýhodnou dřinu reagovat i jinak než zesurovením mravů.“⁴¹

4.1 Postavy s kladným charakterem

V souboru povídek „Výminkáři“ oplývají dobrými vlastnostmi kmotránka Stříhavka a jeho nejmladší dcera Kátle z povídky „Do konce života“, výměnkářka Pařízková z příběhu „Matka a děti“ a listonoš Lasík z povídky „Do Prahy na pouť“ a další. Srdce těchto lidí by se rozdalo pro druhé. Svůj smysl života viděli v pomoci druhým. Překypovali láskou, citem a úctou k druhým. Jejich charakter nebyl zničen vlivem kapitalistických vztahů.

Kmotránka Stříhavka si vzali k sobě Morákovi pro tři stovky, které by po něm mohly po smrti zůstat. I když bylo pro něj žití v chalupě u Moráků bolestné, vše to trpělivě snášel. Byl si vědom své potřeby pro vnučku a její dítě.

Nejmladší dcera výměnkáře Stříhavky, v níž oslavujeme lásku a úctu k otci, si vzala kmotránka k sobě domů. Pro Morákovi se stal výměnkář Stříhavka nepotřebným v době, kdy daroval vnučce své peníze.

Stařenka Pařízková z lásky k druhým, ke svým dětem, dala vše, co měla. Ovšem její děti chovali lásku pouze k penězům a k majetku. Na její pohřeb tak nepřijel nikdo, na otcův všichni, zřejmě čekali na dědictví.

Listonoš Lasík, ač byl sám chudý, pomáhá výměnkářce Pilařce k cestě do Prahy na pouť za synem.⁴²

Díky dobrému charakteru syna z prvního manželství v povídce „Pes“ ze souboru Rodiče a děti nedochází ke konfliktu. Povídka vypráví o Antonínu Lubasovi, který přišel po letech do rodné vsi na návštěvu k otci. Ten se po smrti Toníkovy maminky podruhé oženil. Antonín Lubas pracuje v Praze - Vysočanech jako dělník ve slévárnách a má již tři děti. Přišel si odpočinout po těžké práci v hutích a po přestálé nemoci. Otec se jeho příchodu velmi polekal, byl si vědom toho, že syna ošidil, příliš ho tedy nevíta a macecha také nevlastního syna nevidí ráda. S nadšením ho doma vítá

⁴⁰ MACHYTKA, Jaroslav. *Výminkáři – obrazy ze života někdejší vesnice*. In: RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 136.

⁴¹ Tamtéž, s.136.

⁴² MACHYTKA, Jaroslav. *Výminkáři – obrazy ze života někdejší vesnice*. In: RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 136.

jen starý pes Ořech. Oba – otec i macecha – mají strach, aby si Toník nepřišel pro peníze nebo pro podíl z chalupy. Mají spolu dalšího syna, který studuje a právě skládá maturitu „maturiku“, jak říkají rodiče. Také mu neříkají Ferdo nebo Ferdinand, ale „Ferdijande“. Pro to jméno a pro neustálou chválu syna – budoucího „doctora“ - se Lubasce směje celá vesnice. Toník se jde podívat na hrob své maminky, ale již ho nenašel. S trpkostí si uvědomuje, že ani jeho otec už si na maminku nevzpomene a nechal její hrob zrušit. Sousedé a příbuzní se diví jeho příchodu, bojí se, že bude chtít peníze, a proto přijímají jeho návštěvy s nedůvěrou. Někteří ho naopak nabádají, aby se domáhal svých práv. Toník je ze všeho velmi smutný a návštěva ho již netěší. Před návratem domů požádá otce jen o jediné, o starého věrného psa Ořecha, kterého si s sebou odváží do Prahy, aby ukázal svým dětem opravdového přítele. Starý Lubas ani jeho žena se ani nezastydí, naopak kvitují žádost Toníka s ulehčením.

Nedochází zde ke konfliktu jen zásluhou charakterního syna z prvního manželství Toníka. Tím více vyniká zbabělost starého Lubase, jeho podřízenost druhé ženě a synovi, hloupost, pýcha a chamtivost jeho ženy spolu s tradiční nedůvěrou vesničanů vůči nezištnosti a dobrým úmyslům.

Soubor povídek „Horské kořeny“ obsahuje dvě prózy s vlasteneckým námětem. Jedná se o povídky „Pro číslo“ a „Výprava z hor“. Nejsou tak dramatické, ale ukazují pevný charakter a odhodlání venkovanů - českých vlastenců překonávat všechny obtíže, které jim klade chudoba a drsná příroda. Jejich odhodlání nevede ke konfliktům jako důsledku charakterů, ale naopak nám ukazuje, co dokáže zaujetí pro věc, laskavost a víra v dobro. Příběhy nás zavádějí do malých horských vesniček zasypaných sněhem, do malé chalupy a na faru.

První vlastenecká povídka „Pro číslo“ nám představuje postavu krejčovského mistra v malé horské vesničce, který se vydává pro svoje číslo novin do poměrně dalekého městečka navzdory množství sněhu, mrazu a neprošlapaným cestám. Při jeho cestě před sebou vidíme zasněženou přírodu i jeho nuzné oblečení a na konci cesty zasněžené městečko se zamrzlou říčkou Chrudimkou. Mladý učitel ho vítá a diví se, že i v takovém počasí se krejčík vydal pro číslo novin. Zpáteční cesta je stejně obtížná, ale pro krejčího radostná. Dočkal se svého čísla novin. Bydlí v malém domku spolu se ženou a dětmi. Jeho žena zprvu hubuje na čtení, které znamená méně času na krejčovskou práci a výdělek, ale později ho sama nabádá ke čtení a při práci mu

pomáhá. Mistr Sejkora musí nastavit noc, aby byla práce hotová a ještě zbyl čas na čtení. Již na konci cesty se dívá na úvodník novin a říká: „*Zase zklamání!*“ *čtl. „Zklamání – vždyť jsem si to myslel, jakpak jinak!“*⁴³ I ve své prostotě přemýšlí o tom, jak to v Čechách pořád chodí. Vzpomínal také na svého mistra, vlastence a velkého čtenáře, jenž si nejvíce vážil knihy „Epištol“ od Karla Havlíčka Borovského. Choval je ve veliké úctě a čítával v nich jako v evangeliu. Byl také na barikádách v roce 1848 v Praze, bojoval za českou zem, aby se všem vedlo lépe. Proto dnes to zklamání. Tak smýšlí prostý chudý venkovský krejčí, který se sotva uživí, ale přesto čte noviny, čeká v nich příznivé zprávy a dělí se se svými sousedy o své poznatky z novin.

V povídce nacházíme vše, od rodinných vztahů, sociálního postavení chudého řemeslníka, jeho charakteru až po jeho vlastenecké smýšlení. Chybí jen konflikt, pokud za něj nepovažujeme zklamání nad vývojem politiky a postavení Čechů ve vlastní zemi v dané době.

Druhá povídka „Výprava z hor“ vypráví o vlasteneckém faráři z Kozákova, který se chtěl za každou cenu vypravit do Prahy na světovou výstavu. Nemá však na výpravu peníze. Kozákov je malá podkrkonošská vesnice s kostelíkem, hřbitovem, školou a farou. Pan farář má hospodyně Kačenku, starší ustaranou paní. Farář Konopásek žije na chudé faře velmi skromným životem a říká se o něm, „...že mu Pánbůh dal ruce jenom proto, aby rozdával“.⁴⁴ Je již starý a velmi hodný. Lidé si ho váží a mají ho rádi, vždyť se s nimi dělil o poslední, i penězi vypomáhá těm nejchudším. Noviny, tak důležité pro pana faráře a učitele, předplácela obec a farář je dostával od starosty – představeného. Pak kolovaly po celé vesnici. Farář také docházel vyučovat náboženství do okolních obcí a měl dostávat plat, ale obce obyčejně zaplacení odkládaly. Tak si pan farář stěžoval na chudobu a nemožnost odjet do Prahy, kterou chtěl ještě jednou navštívit a vidět. A co teprve světová výstava! Vlastenecký farář Konopásek byl pilným čtenářem, uměl mnoho vlasteneckých veršů, deklamoval Kollárovu Slávy dceru a mnohé jiné básně a i za cenu zadlužení chtěl do Prahy v době slávy světové výstavy. Hospodyně Kačenka měla jet s ním. Na konec i obce v okolí přeci jen zaplatily a pan farář s hospodyně se do Prahy vypravili.

V povídce nejsou téměř žádné konflikty, je spíše veselá a končí šťastně. Vypráví nám o chudobě, která se vztahuje i na faráře a jeho faru, líčí dobrotu a

⁴³ RAIS, Karel Václav. *Horské kořeny*. Praha: Česká grafická unie a.s., 1918, s. 8.

⁴⁴ RAIS, Karel Václav. *Horské kořeny*. Praha: Česká grafická unie a.s., 1918, s. 169.

charakter starého duchovního pastýře. Také ostatní postavy jsou dobří lidé, charakterní a vlastenečtí.

4.2 Postavy se záporným charakterem

Pokřivené charaktery nám Rais ukazuje na postavách Morákových z povídky „Konec života“ a Militkých z povídky „Po letech doma“ z cyklu Výměnkáři.

O Morákových bylo již v této kapitole zmíněno výše. Pro tři stovky, které by po „kmostránkovi z růže“ zůstaly, si odváží tatínka do stavení. Jelikož peníze daroval vnučce, stal se pro ně zbytečným, a tak jej přestěhovali k nejmladší dceři Kátle, která se ho s péčí ujala i bez peněz. Zde si dovolím tvrdit, že chování Morákových je neomluvitelné. Od jisté chvíle za jejich chování nezodpovídají špatné podmínky pro život, ale jejich zvrhlý charakter plný zatvrzelosti, lakoty, chamtivosti a bezohlednosti ke starým lidem.

Hospodáře Petra Militkého z povídky „Po letech doma“ můžeme vnímat do určité míry jako oběť doby, která se snažila za nepříznivých podmínek uživit sebe a rodinu. Ovšem starost o živobytí rodiny přerostla v chamtivost, zlost a nepřejícnost. Stejně nepřejícná a zlá je i hospodářova žena. Nenávist byla namířena hlavně proti nemocnému bratrovi, který se přijel nadýchat venkovského vzduchu. Bratr bydlel u rodičů – výměnkářů. Hospodář nepustil svého nemocného bratra ani na zahrádku. „... *snad mi nebudete ze zahrádky dělat špitál...*“⁴⁵ povídá Militký výměnkáři. V této chvíli poznáváme, že rodina Militkých jsou špatní lidé s pokřivenými charaktery. Jejich chování nelze omlouvat jen tehdejšími sociálními poměry. Špatné vlastnosti Militkých vyvolávají konflikty v rodině a následně ničí rodinné vztahy.

S pokřivenými charaktery výměnkářů se také setkáváme v povídce „V tiché chalupě“ z cyklu Rodiče a děti. Jejich zatvrzelost a hladovost vůči chudé snaše předznamenává rodinný konflikt. Nedokázali se smířit s faktem, že už nemohou zasahovat do hospodářství a že syn přivedl do chalupy chudou nevěstu. Neustálé napadání snachy vygradovalo tak, že odešla zpět domů ke svým rodičům. Toník – syn výměnkářů – požádal svoji vdanou sestru, aby si vyměnili chalupy, on by šel s Pavlou do chalupy po sestře a Kačka s manželem by převzali hospodářství. A tak se taky stalo. Kačka s Kubíkem začali hospodařit a výměnkářům začal těžký život. Kačka

⁴⁵ RAIS, Karel Václav. *Výměnkáři*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 136.

nebyla tak dobrosrdečná jako Pavla a mezi novými hospodáři a výměnkáři začaly boje. Mladí i staří byli neústupní, a boje tak vyvrcholily až k soudům. V této chvíli začali výměnkáři litovat svého chování k Pavle a vše by nejradši vzali zpět. Bohužel bylo pozdě a výměnkáři mohli jen pykat za svoje tvrdošíjné a chamtivé chování. V próze je zobrazen jednoznačný trest za jejich zlobu.

Z následujících povídek „Sekáči“, „Zlý člověk“ a „Špáta“ z cyklu povídek *Potměchuť* budou dobře patrné konflikty mezi slabochy a obětavými venkovany. Sbírkou líčí povahy slabošských a násilnických lidí, které jsou určovány nějakou vášní. Ta se pak stává příčinou zkázy mezi nejbližšími lidmi. Tito lidé podléhají svým emocím, touhám a lásce, a to buď k alkoholu, dřívější lásce, nebo lehce nabytému majetku.

V prvním příběhu „Sekáči“ se setkáváme s Baruškou a Venckem. *„Nebožky Barušky bývala nejlepší kamarádka, spolu chodily na výdělek, do kostela a jednou za čas do hospody k tanci. Před lety Barušku tuze ztrazovala, aby si Vencku nebrala, že se k sobě nehodí, protože Baruška byla dobračka a Vencka nestálý. Ale Baruška jinak nedala... Měli se rádi. Obavy Mařčiny se opravdu vyplnily, Baruška se k Venckovi nehodila; brzy se do domu hrnula bída a Baruška se marně snažila zažehnati ji svou lopotou. S počátku se mnoho naplakala a namodlila, aby Pánbůh Václava obrátil, ale když všeccko nic nepomáhalo, mladá žena otupovala... Jenom časem mívala chvíle zlé... Vencka byl necita!⁴⁶* Sekáči byli najímáni na kosení trávy a obilí, pracovali většinou na panském a u velkých sedláků. V zimě se živili všelijak, poněvíc prací v lese. Po práci chodili každodenně do krámku na kraji městečka. Odtud se domů vraceli denně podnapilí. Nejvíce Vencek, který měl doma ženu a několik dětí. Zpočátku pro něj chodila jeho žena Baruška a prosila, aby šel domů k dětem. Vencek však nedbal, o děti se nestaral a stále se opíjel. Baruška celý den pracovala na panském, aby děti uživila. Děti zůstávaly jen s nemocnou babičkou a byly velmi zanedbané, nevychované a zlé. V okamžiku, kdy nemocná babička odmítne s nimi jít pro maminku, zapálí děti chalupu a chromá babička v ní uhoří. Baruška se mezi tím ze zoufalství nad těžkým životem utopila v rybníce. Vencek zůstal sám s třemi dětmi a bez střechy nad hlavou. Děti se ujímá kamarádka Barušky, svobodná Mařka. Nechá se přesvědčit a Vencka si

⁴⁶ RAIS, Karel Václav. *Potměchuť: Povídky a kresby z Podhoří*. Praha: Česko-slovenská grafická unie a.s., 1939, s. 43.

vezme. Snaží se děti vychovat a daří se jí to. S Venckem je to těžší, ale nakonec i toho změní.

Vyprávění přibližuje čtenářům práci sekáčů, určité kasty mezi hospodářskými dělníky, jejich život a zábavu, kterou vidí v posedávání v hospodách každý den po práci. Konflikt a neštěstí v rodině jsou způsobeny charakterovou vadou Vencka, který podlehl lásce k alkoholu. Byl nezodpovědný a sobecký a ničil tak život nejen ostatním, ale i sobě.

Povídka „Zlý člověk“ pojednává o člověku, jehož charakter je opět determinován vášní. Vincenc Kaboučín žije osamoceně, zanedbaně, s nikým se nestýká, a to jenom proto, že čeká na pomstu za nevyslyšenou lásku z mládí. Nikdy se nesmířil s tím, že se jeho vyvolená provdala za jiného. Nezastaví ho ani to, že ona má dnes rodinu a žije s ní spokojeně. Nemá žádné ohledy ani soucit. Kupuje dluhy a pohledávky svého někdejšího soka a čeká, až bude moci celou rodinu vyhnat z domova. Přeje si jen, aby Lojzka, jeho vyvolená, doslova přilezla prosit za svou rodinu a za odpuštění svého rozhodnutí provdat se za jiného. Když však chalupa Lojzky vyhoří a ona při tom přijde o život, změní se Vincenc Kaboučín v člověka plného lítosti a odpuštění. Před svou sebevraždou odkáže v závěti veškerý svůj majetek dětem své dávné lásky.

Vincenc byl hnán starou křivdou a toužil jen po pomstě Lojzky a její rodiny. Vincencova zloba způsobila tragédii v rodině jeho soka. Konflikt mezi ním a Lojzčinou rodinou skončil nejhůře, jak mohl. Lojzka přišla o život při požáru chalupy a Vincenc Kaboučín dobrovolně ukončil svůj život. I v této povídce poznáváme člověka, který zničil život Lojzce, její rodině, ale i sobě. Vincenc však přes původní nenávist a pomstychtivost dospěl k pokání.

Povídka „Špáta“ vypráví o člověku doposud chudém, který náhle získá majetek a neumí s ním rozumně nakládat. Špáta byl skoro padesátník, notně zanedbaný, ale hrdý na to, že krátkou dobu studoval, byl na vojně, čímž se velmi rád chlubil. Snažil se také mluvit jinak než vesničané. Pracoval s ostatními na mlatě. Jeho žena Baruška, kterou si vzal jako sirotka, byla velmi hodná, skromná a pracovitá. Domácnost vedla matka Špáty a starala se o jeho tři děti, ale nerada a nevalně. Byla hrdá na to, že v mládí sloužila u panského ředitele, kde i vařila. Jinak byla zlou tchyní a Barušku jen trápila. Špáta zdědil zcela neočekávaně velkou částku peněz po svém strýci a zcela se změnil. Spolu se svou matkou začal žít panský, rozhazoval peníze po hrstech, zcela

neuváženě dělal velkého pána a všude se jen nafukoval a chlubil. Do panského života nutil i svou ženu Barušku. Ta ale zůstávala stále skromná a pracovitá. Jen nerada se stěhovala z malé a chudé světničky do nového domu. Muž i tchyně byli stále horší, namyšlení a rozhazovační. Pořádali velké traktace, hostili kde koho a vychloubali se svými penězi. Každý věděl, kolik jich mají. „*Stará Špátka se za poslední doby velmi změnila, zrovna omládla. Dřív chodila s křížem sraženým, ale nyní se zas pěkně narovnala, tváře jí zkulatěly a mnoho vrásek se vyhladilo. Běhala opět jako koroptev. Špáta byl také všecek změněn: oděn byl po městsku, klobouk mu seděl nakloněn k pravému uchu, šaty na mě přiléhaly a boty se leskly. Vlasy měl vždy hladké, vousy uprostřed brady rozčísnuté a líce mu rudě svítilo. Doutník nedal z úst, měl jich vždy nacpanou kapsu, a nabízel každému, nejraději lidem panštějším.*“⁴⁷ Špáta býval celé dny i večery na zábavách, plesech a v hostincích. Seznámil se tak s dcerou výměnkáře Krančila. Pepi sloužila dlouhá léta ve Vídni, byla vystrojená, pohrdala vším selským a bohatého a hloupého Špátu zcela okouzila. Špáta jel s Pepi na výlet. V tom momentě je viděla Baruška, která šla do kostela. Byla těhotná a z toho pohledu na svého muže a Pepi se zcela zhroutila. Odešla do světničky po staré Pacačce. Již odmítala vrátit se ke svému muži. Bohužel porodila mrtvé dítě a sama zemřela. Po této tragédii se Pepi vrátila zpět do Vídně. Otec Pepi zjistil, že Špáta je na mizině. On to odmítal přijmout. Při konfliktu se svou matkou vystřelil z brokovnice a matku zabil. Skončil tak doživotně v ústavu pro duševně choré v Praze - Kateřinkách. Do povídky vstupuje také příběh staré Pacačky, která marně čekala na návrat ve světě ztracené dcery a především vnoučat. Umřela osamoceně právě v den, kdy strážník přivedl do vsi její dvě vnoučata – sirotky, kterých se otec zřekl a jejichž matka zemřela. Pacačka byla velmi hodná stará žena a pro Barušku byla dobrou přítelkyní a oporou. Pohřeb Barušky byl jakýmsi veřejným odsouzením Špáty a jeho matky, které podporovala celá vesnice. Chudé ženy, které nesly rakev na hřbitov, odsoudily také jednání Pepiny.

Rais na povídce ukazuje, jaké mohou být následky, když venkovský člověk přijde do kontaktu s městem a s nečekaným bohatstvím. Povídka poukazuje na nebezpečí lehce nabytého majetku, pokud se dostane do nepovolaných rukou. Zděděný majetek mohl vyvést chudou rodinu z bídy. Bohužel peníze přináší jen marnivost, pýchu, sobectví a nakonec i totální zkázu v rodině. Dřívější vyrovnané

⁴⁷ RAIS, Karel Václav. Potměchuť: Povídky a kresby z Podhoří. Praha: Česko-slovenská grafická unie a. s., 1939, s. 91.

rodinné poměry se díky pokřiveným charakterům Špáty a jeho matky mění v rodinnou tragédii. Do jisté míry můžeme konfliktu v rodině přičíst i sociální podstatu. Vesnický člověk, který vždy dřel bídu s nouzí, najednou neumí nakládat s penězi, které mu nečekaně spadly do klína.

5 Řešení konfliktů

V rámci sociálních (společenských) vztahů se lidé dostávají do konfliktů. Každý člověk má jiné názory, zájmy a hodnoty. Právě díky těmto rozdílným hodnotám se Raisovi hrdinové dostávali do sporů, ať už to byly konflikty generační (rodiče a děti), rodinné (sourozenci, manželé, výměnkáři a snachy nebo zeťové) nebo sousedské.

Řešení konfliktů, které vznikly buď špatnými sociálními poměry doby, anebo charakterovými vadami člověka, závisela právě na charakteru zúčastněných. V určitých případech se dá říci, že k vyřešení sporu vypomohla jakási „vyšší moc“.

Ať měly konflikty sociální nebo charakterovou podstatu, vyřešily se většinou nepřiliš dobře, někdy dokonce až tragicky, ale byly i takové konflikty, které přetrvávaly a byly v podstatě neřešitelné.

Nejčastěji končily spory tragicky - smrtí, a to buď přirozenou, anebo násilnou (sebevraždy, vraždy).

Ve Výminkářích docházelo ke konfliktům mezi starými rodiči – výměnkáři a jejich bezohlednými a bezcitnými dětmi. Pro chamtivé děti byli výměnkáři jen přítěží, a tak vítaly jejich smrt. V některých případech na smrt dokonce čekaly. Smrt rodičů byla pro ně jakýmsi vysvobozením a užitkem. Nemusely tak vyplácet výměnek a ještě by třeba získaly po rodičích nějaké peníze. Zájem o rodiče byl tak určován velikostí majetku. Většinou i sami výměnkáři pocítovali, jak jsou dětem na obtíž, a přáli si, aby je Pán Bůh co nejdříve k sobě povolal.

Povídka „Matka a děti“ ze souboru Výminkáři je toho zdárným příkladem. Obětavá výměnkářka Pařízková by se pro své děti rozdala. Bohužel peníze neměla, jen pár zlatek, které ušetřila, mohla nejmladšímu synovi poslat, ale i to bylo málo. Děti o ni nestály – nepřijely na návštěvu, ani nenapsaly. Na její pohřeb nikdo z dětí nepřijel, na otcův pohřeb přijeli všichni, zřejmě v očekávání dědictví.

„Od té doby stařenka vidouc mě, zdaleka volávala: „Ještě nic nepřišlo?“ Litoval jsem ji, maje vždy odpovídat záporně. Jednou si povzdechla: „Snad se ta nová dcera hněvá a

Vojtíškovi brání psát. Bývá to tak - Vojtíšek by tak snad nejednal.“ Po několika nedělích přinesla tři zlatky. „Uskládala jsem je za mléko a za brambory, které jsem potajmu prodala; utrhovala jsem si sama, prosím, pošlete je Vojtíškovi. Druhým již nijak pomoci nemůžu!“ Byla hrozně sešlá ... Když jsem se o tom zmínil Strnádkovi, houpal se prudčeji po pokoji, rukama rychleji klátil a pravil: „Přec jen, přec jen to je srdce ku podivu — matka výborně dobrá, ale ty děti, víme, za mnoho nestojí, snad za nic.“ Za několik neděl potom vynesli stařenku v prosté černé rakvi na starý hřbitov. Již se od svých dětí nedočkala listu žádného. Měla pohřeb chudičkový, poručila prý si tak. Ze vzdálených synů nepřišel žádný, snad o tom nevěděli; také nikdo z dospělých nade hrobem nezaplakal, jenom dvěma vnukům se na tváře vyvalily slzy.“⁴⁸

Výměnkářka Pařízková zemřela v osamocení bez svých dětí. Návštěvy dětí ani psaní se nedočkala. Trápila se, a snad proto její život vyhasl.

Čekání na smrt „kmotránka jako růže“, otce tří dcer, je námětem v povídce „Konec života“. Hladoví Morákovi si odvezli tatínka k sobě do chalupy pro jeho tři stovky. Očekávali jeho brzkou smrt, a tak peníze, které by po něm zůstaly. Stříhavka je však daroval své vnučce. Bez peněz a nemocný se stal kmotráněk pro Morákovy nepotřebným. Byl přestěhován k nejmladší dceři Kátli, která ho přijala s láskou. Tady jeho život pomalu dohasíná.

„Třetího dne byl z horské vísky smutný, tichý pohřeb. Z přátel v Třemešnici a na Zvlkánce nepřišel nikdo, ačkoli o tom dobře věděli. Nepřišla Bára, ani Václav, ani malá Baruška chudinka; začínalo jaro, práce v poli bylo plno, jak by mohli odejít! Teprve po několika dnech poslala Nanka do Borovnice posla se vzkazem, že přece po dědečkovi musilo zůstat mnoho dobrého šatstva a prádla, aby tedy její díl poslali, že Bičičtě je asi té velikosti jako byl dědeček, a že mu to dozajista dobře padne. Kátle vyhověla sestře beze slova, učinila tak i Morákům. — Takový byl konec života výměnkáře Stříhavky, kmotránka jako růže.“⁴⁹

V povídce „V boudě“ opět došlo k tragédii, když mladý hospodář vyhnal ze stavení starého mlynáře – svého tchána a jeho syna Tonda. Druhý den našli výměnkáře na kolejích s rozdrčenou hlavou. Starý mlynář přechválil, když vyprávěl, jak se má na stará kolena dobře. Neuvážil ani to, když svěřil mlýn dceři a zeti, a ošidil tak svého, byť postiženého syna o všechnen majetek. Pro jeho mizerný výměnek skončil život jeho i Tondův tragicky.

⁴⁸ RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 16-17.

⁴⁹ RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 89.

Povídka „Do Prahy na pout“ vypráví o výměnkářce Pilařce, která si svůj ubohý výměnek musela odpracovávat. Na pout do Prahy jí půjčil peníze výměnkář Lasík, který také neměl snadný život. Byl bit a jediným potěšením v životě mu byla jeho kobyly Lucka. Když se výměnkářka Pilařka vrátila z Prahy a chtěla dát Lasíkovi zpět jeho peníze, bylo pozdě.

„Na poslední stanici k domovu Lasíka nezastala. Celou cestu se chystala, jak mu všechno vypoví, a teď najednou byl na nádraží druhý, mladší posílák. „Kde je Lasík?“ ptala se stařenka. „Kde je? Na pravdě boží!“ „Na pravdě boží? Lasík?“ „Lasík.“ „Co se s ním stalo?“ „Co? Inu, co se s ním stalo. Zítra bude tejdén, co v noci doklepala Lucka; odpoledne ještě tu spolu byli, ale to prý již sotva lezla. Lasík plakal jako klouče a sám si ji za plotem zahrabal. Druhého dne časně za jitra přišel na poštu jako pitomý; ještě si zašel k Lucce, ale to tam prý stál jako bez života. Inu, měl ji rád. Potom jel s novým koněm, s touhle herkou nevypasenou, dlouhonohou, hubenou a dozajista zapomněl, že nemá Lucku. Tahle herka káry nedržela, kdepak, aby byl držel ji, zkrátka: sletělo to všechno do strouhy. Herce se nestalo nic, podívejte se na ni, je to jako pařízek, ale Lasíka našli již mrtvého. Práskl tam na břehu hlavou zrovna do kamení. Inu, již je to tak, Lasík je zakopán. Jdeš!“ zvolal ještě na vysokého, černého koně. A kára odhrkala.“⁵⁰

Vztah mezi dětmi a starým výměnkářem Lasíkem končí opět tragicky. Děti byly na něj zlé, dokázaly na něj i vztáhnout ruku a jediná láska, která se mu dostávala, byla od jeho kobyly Lucky, která pošla. Steskem po ní pak s novým koněm měl nehodu a na následky zranění zemřel.

Naopak v povídce „Po letech doma“ si smrt přichází pro nemocného syna výměnkářů Militkých. V Praze doktor doporučoval, aby se jel nadýchat venkovského vzduchu, který snad by mu mohl pomoci v uzdravení. Starými rodiči byl vítán, bratrem už ne. Bratr Militký byl zaujatý proti pražským pánům. Byl chamtivý a zatvrzelý, ani bratrova nemoc jeho tvrdohlavé chování nezmírnila. Báł se o svůj majetek. Petr Militký nakonec své nemoci podlehl. Při umírání ťukal na svého bratra, ten to ale ignoroval a na pomoc mu nepřišel. Umíral na výměnku u rodičů o samotě, ale se smířením. K lepšímu zdravotnímu stavu mu nedopomohl ani konflikt s bratrem. Kvůli zatvrzelosti a lakomství hospodáře Militkého nebyl spor mezi nimi vyřešen. Naopak jeho chování ničilo rodinné vztahy mezi jím a jeho bratrem a rodiči. Neobměkčila ho ani skutečnost, že Petr Militký umíral.

⁵⁰ RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 113.

V předešlých povídkách ze souboru Výminkáři umíraly, až na jednu výjimku, staří lidé. Většinou se jednalo o přirozenou smrt, která ale byla podnícena nedobrým chováním vlastních dětí.

V nadcházejících povídkách bude konflikt vyřešen násilnou smrtí. Musíme však zmínit, že tyto vraždy a sebevraždy nejsou plánované. Hrdinové, kteří si vzali život dobrovolně, byli zoufalí jedinci a ti, kteří zabili, se stali nakonec sami obětí.

V příběhu „Zlý člověk“ se setkáváme s člověkem plného zloby. Ten prahl jen po pomstě bývalé lásky, jež se v mládí rozhodla pro jiného muže. Zatvrzelé chování takového člověka vedlo jen ke zkáze. Skupoval dluhy a pohledávky svého někdejšího soka a jen čekal, až bude moci rodinu Lojzky vyhnat z domova. Toužil po tom, aby se mu Lojzka přišla odprosit. Někdo však zapálí Lojzky chalupu, snad Vincenc, a ona v ní umírá. Vincenc, člověk doposud zarputilý a zlý, se proměnil v bytost plnou lítosti a odpuštění. Před sebevraždou odkázal svůj majetek rodině Lojzky. Konflikt vyvolaný špatným charakterem člověka skončil, jak nejhůře mohl. Lojzka našla smrt v hořící chalupě a Vincenc svůj život radši dobrovolně ukončil.

V povídce „Špáta“ byl konflikt vyřešen tragicky – vraždou matky, Špáta, doposud chudý člověk, zdědil po svém strýci neočekávané bohatství. Špáta s ním neuměl dobře nakládat a začal s matkou žít panský. Baruška, Špátova žena, věděla, že bude zle, a měla pravdu. Majetek přinesl do chalupy zlo. Baruška odešla od svého muže, posléze porodila mrtvé dítě a sama umírá. Když Špáta utratil veškeré peníze, které zdědil, matka mu dala za vyučenou.

„V kuchyni ho uvítalo boží dopuštění. Stará spínala ruce a bedně ječela. „Tuhle jde, darebák, ludrác! Všecko rozházel, propil, všecko projedil a projedl, ted nám zabavili všecko, zapečetili všecko, ted' jsem žebračka bídná, nebohá“ „Co zabavili – co propil? Já jsem bohatý Špáta, mám svých čtrnáct tisíc, dva domy, jeden“ „Mlč, měl jsi, ale nemáš, nic nemáš, než co máš na sobě a co tuhle stojí, všecko jsi proludračil, ted' nás vyženou do žebroty“ „Neječte, nebo to rozbiju všecko“ „Rozbij, necito; Barušku přivedl do hrobu, děti ožebračil, mne nebohrou matku připravil, abych šla do domu k domu“ „Nekřičte, nebo to rozštílím! Sama jste pomáhala, sama jste sháněla“(...) Rána zahoukla, a Špátka se svalila; ani nepinkla. Děti křičely, a Špáta nesa brokovnici v ruce,

pádil z domu.“(...) Děti křičely, že tatínek zabil babičku. Ještě téhož večera odvezli Špátu do Paky...”⁵¹

⁵¹ RAIS, Karel Václav. *Potměchuť: Povídky a kresby z Podhoří*. Praha: Česko-slovenská grafická unie a.s., 1939, s. 134-135.

6 Závěr

Po přečtení bakalářské práce zjišťujeme, že tehdejší život na venkově v druhé polovině devatenáctého století nepředstavoval snadné živobytí. Každý mi dá jistě za pravdu, že úděl lidí v druhé polovině devatenáctého století byl přímo otřesný. Lidé se museli neúprosně denně dřít na svých malých hospodářstvích, aby uspokojili alespoň základní životní potřeby. Špatné sociální klima doby hnalo lidi do tuhého boje o holý život. Nemůže tak být divu, že docházelo k rodinným a generačním konfliktům. Vznik těchto sporů způsobily špatné sociální podmínky doby.

Lidé bojovali s těžkým osudem. Od rána do večera se plahočili pro trochu skromného živobytí. Bohužel snaha o přežití a uživení sebe a svých blízkých se měnila v hon za majetkem a penězi. Lidé se začali chovat jako prázdné nádoby bez vřelých citů. Byli chamtiví, bezohlední, lakomí a zlostní. A právě tehdy můžeme začít mluvit o konfliktech, jež odhalovaly charaktery. Každého teď může napadnout otázka, jak mohu tvrdit, že zrovna tady je ta hranice, která rozděluje konflikty na sociální a charakterové. Otázka by byla však na správném místě. Každý člověk v dnešní, ale i tehdejší společnosti vyjadřoval své názory, hodnoty a zájmy. A proto podle mého názoru by si měl každý člověk najít svou mez, do jaké míry by byl schopen omlouvat chování bezohledných lidí v Raisových povídkách, a tvrdit tak, že je způsobené vlivem mizerných sociálních podmínek, a od jaké míry by považoval chování takovýchto lidí vlivem jejich charakteru za nepřípustné, následné konflikty a tragédie za zbytečné.

Z mého pohledu bylo v tehdejší době mnoho lidí, kteří byli pouze obětí doby, mlčeli a jen těžce dřeli. Jejich chování oplývalo vlastnostmi, jako je láska, obětavost, dobrota a mnoho dalších. Byl ale také nespočet lidí, jejichž charaktery byly pokřivené a jejich chování vedlo ke zkáze. Je těžké soudit, když jsem takto těžkou dobu neprožila. Věřím tomu, že opravdu do jisté míry byli i takovíto lidé obětí doby, bohužel z větší části je jako oběť nevidím a dávám tak vinu za jejich chování jejich charakteru.

7 Seznam použité literatury

RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha: Odeon, 1976.

RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959.

RAIS, Karel Václav. *Potměchut': Povídky a kresby z Podhoří*. Praha: Česko-slovenská grafická unie a.s., 1939.

RAIS, Karel Václav. *Horské kořeny*. Praha: Česká grafická unie a.s., 1918.

RAIS, Karel Václav. *Horské kořeny: Výbor z povídkové tvorby 1885-1903*. Hradec Králové: Kruh, 1976.

RAIS, Karel Václav. *Rodiče a děti*. Praha: F. Šimáček, 1893.

MACHYTKA, Jaroslav. *Výminkáři – obrazy ze života někdejší vesnice*. In: RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Vesnická povídka a K. V. Rais*. In: RAIS, Karel Václav. *Výminkáři*. Praha: Odeon, 1976.

ORT, Jan. *Raisovy krajiny*. In: RAIS, Karel Václav. *Horské kořeny: Výbor z povídkové tvorby 1885-1903*. Hradec Králové: Kruh, 1976.

RAIS, Karel Václav. *Ze vzpomínek IV*. Praha: Unice, 1932.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Karel V. Rais*. In: Dějiny české literatury III. Praha: Československá akademie věd, 1961.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí: O české próze minulého věku*. Praha: Československý spisovatel, 1985.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Český román sklonku 19. Století*. Praha: Academia, 1967.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Román mezi modernami: Studie z historické poetiky*. Praha: Československý spisovatel, 1989.

OPELÍK, Jiří a kol., *Lexikon české literatury 3/II (P-Ř): Osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 2000.

8 RESUMÉ

Tématem bakalářské práce je analýza konfliktů mezi generacemi ve vybraných dílech K. V. Raise. Na základě povídek s venkovskou tematikou jsou rozebírány společenské problémy druhé poloviny 19. století, rodinné vztahy a v neposlední řadě i autorův postoj k tradici a venkovskému stylu života.

A topic of my bachelor thesis is to analyse conflicts between generations at selected pieces by K. V. Rais. Pursuant the stories with a theme of countryside, there are analysed social problems of the 2nd part of 19th century, family problems and also an author's access to tradition and to a countryside lifestyle.